

SIMON GYULA

A MAGYAR PEDAGÓGIAI TÁRSASÁG FŐTITKÁRA

**Elhangzott a tanárképző főiskolák iskolatörténeti kiállításának megnyitásakor,
1973. október 5-én, a Móra Ferenc Múzeum Képtárában**

Az itt megnyíló kiállítás a magyar iskolatörténet legfontosabb korszakát foglalja egybe: a kapitalizmusét és a szocializmus építésének koráét. 100 év, 3 emberöltő. Kronosz mérlegén mérve nem nagy idő, de a társadalmi változások és a mi életünk szempontjából hatalmas korszak, számunkra a teljesség és a megvalósulás kora.

A 100 év kettéválasztásában a felszabadulása a döntő szó. Népünk ekkor új életformát, új társadalmat, új hitet, új működési eszményeket választott. Évszázados mulasztásokat pótol, s meggyőződéssel csak 1945-óta szólhatunk demokratikus iskoláról, népi kultúráról, egész társadalmunkat átfogó művelődésről. Nem véletlen, hogy a kiállításon az utolsó negyed század történetét az a négy főiskola és gyakorlóiskolájuk képviselik, amelyek a szocialista művelődés fundamentuma, az általános iskola számára képeznek nevelőket. Olyan intézményeinkről van szó, amelyekre negyed század óta a legnagyobb felelősség súlya, az alapozás hárul. Oktatásügyünk minden problémája ide kanyarodik vissza: a lemorzsolódástól a hátrányos helyzetig, a világnézeti neveléstől a legmagasabb szintű szakemberképzésig, a túlterheléstől a pályaválasztásig.

A kiállítás a két minőségileg elkülönülő korszak mellett egy egységes folyamatot is ábrázol s ez a nevelőképzés alakulása, sorsa, a pályakép és hivatás hazai története. Azé a küzdelemé, alkotó munkáé, melyet legjobb nevelőink — elkötelezve a népért, annak felemeléséért — folytattak. Mert az igazi nevelői hivatás a múltban is egyé forr a nép felemelésének szándékával.

A 100 évet a haladás gondolata fogja egységbe, s ezeket a haladó gondolatokat igazán csak a mi társadalmunk tartja számon. A haladásban rejlő nevelő erő indokolja a kiállítás és az ünnepi hangulat négy emberöltőt áttekintő egységét. Történeti együttlításban a nevelőképzés olyan kiváló műhelyeiről van szó, mint az Erzsébet nőiskoláról, mely 1873. január 16-án nyitja meg kapuit a polgári iskolai tanítónőképzés számára, az 1873 őszen megnyíló budai Pedagógiumról, mely tanítókat, polgári iskolai tanárokat képzett; a Szegedi Polgári Iskolai Tanárképző Főiskoláról, mely a két fenti intézmény 1928-ban Szegeden történt egyesítésével jön létre, s mely intézmény gyakorló iskolájával, annak folyóiratával együtt a neveléstörténelem rangos és szép lapjára a Szegedi Cselekvés Iskolája néven írta fel nevét, továbbá arról a képzési folyamatról esik szó, amely már a szocialista minőséget reprezentálja hazánkban, s mely az 1947-ben létrejött szegedi, egri, pécsi, az 1955-ig működő budapesti pedagógiai, később tanárképző főiskolákon, majd 1962-től a Nyíregyházi Tanárképző Főiskolán folyik.

Tanárképzésünk e hatalmas, legfontosabb és legeredményesebb korszakának mégcsak vázlatos felrajzolására sem vállalkozhatom. De a neveléstörténelemből néhány kép felvillantása ide kívánkozik.

Az első 75 év történetének valamennyi forrása kiemelte a pedagógusképzés elméleti színvonalának, tudatosságának magas fokát, különösen a didaktikai képzés igényességét és gyakorlati értékét. A polgári iskolai nevelőket ilyen tekintély övezte a többi nevelő körében hosszú évtizedekig. Amikor a felszabadulás után fokozatosan megszűnt a polgári iskola — s itt bizonyos illúziókat és nosztalgiákat el kell oszlatnunk —, azért szűnt meg, mert a szocialista nevelésügy magasabb alapozó műveltséget nyújt a társadalom egészének, mint a régi népiskola. Miként Németh László írta, az általános iskola népünk egészének műveltségét emelte a legjobb polgári iskolák színvonalára. A polgári iskola megszűnése után a polgári iskolai tanárság magas fokú didaktikai kultúrája nagy nyereséget jelentett általános iskoláinknak, ahol a polgári iskolai tanárság zöme folytatta működését.

A polgári iskola tehát befutotta történeti pályáját, és átadta helyét a volt gimnázium alsó négy osztályával együtt szocialista nevelésügyünk egyre szilárdabb fundamentumának, az általános iskolának.

Ennek csak örvendeznünk kell, s az itt levő sok volt polgári iskolai tanárnak nincs oka szégyenkeznie a polgári iskola múltja miatt. Ennek az iskolának nagyon sok és szép demokratikus feladatot sikerült megoldania a múltban, s számos munkás- és paraszt származású tanulóban felkelteni a tudásvágyat és az önképzés szomját.

Elmondhatjuk, hogy Szegeden, a tanárképző gyakorlóiskolájában ezelőtt 35—40 éve a polgári iskolai tanulók között a legnagyobb arányban — közel 35%-ig — munkás és parasztszármazású tanulók jártak, pedig az iskolavezetésnek, lévén gyakorlóiskoláról szó, módjában lett volna a tanulókat szelektálni.

De anyakönyvi és statisztikai források alapján általában is elmondhatjuk, hogy a századfordulót követő évtizedekben a polgári iskolák tanulóerege származását tekintve lassú és érzékelhető, változáson megy keresztül. Az I. világháborút megelőző években a polgári iskola tanulóit a rendezett anyagi viszonyok között élő kispolgári rétegből, sőt a jobb életszínvonalat elérő polgári „középrendből” nyeri. A világháború után azonban, különösen ennek az utóbbi rétegnek, de részben az előbbinek is a figyelme egyre inkább a középiskola felé fordul. E távozó társadalmi rétegek helyébe — a magasabb kultúráért folyó megmozdulás jegyében — most elsősorban a munkásosztály s bizonyos mértékig a parasztság gyermekei köréből történik előrenyomulás. Mindenekelőtt a fővárosi munkásság, de a vidéki igénye is fokozódó mértékben meghaladja az elemi iskola négy vagy hat osztályának elvégzését. E változások ellenére sem mondhatjuk, hogy a polgári iskola a munkásság és a dolgozó parasztság birtokába jutott: a „kispolgári” jelző lényegében továbbra is — csak a korábnál differenciáltabban — érvényes rá. A fent vázolt folyamatot egyrészt az a körülmény indítja meg és tartja felszínen a felszabadulásig — különösen a fiúiskolákban —, hogy minden ipari pályán — hallgatólagosan — a polgári iskola elvégzése a boldogulás egyik előfeltétele; másrészt, bár kisebb mértékben: ez az iskola a kiépülő burzsoá iskolaszervezet rendjében a középfokú szakoktatás előkészítőjévé is válik. A munkásosztály előnyomulása ezen a téren — ugyanakkor a középiskolától való távortartása, attól való elterelése — a művelődésben is szemben álló, két alapvető osztály erőviszonyainak tükröződése volt.

A tanárképző főiskola gyakorlóiskolájában volt a székhelye a „Cselekvés Iskolája” néven didaktikai irányzattá szélesedő mozgalomnak, törekvéseknek, folyóiratnak. Olyan nevek fémjelzik a Cselekvés Iskoláját, mint Várkonyi Hildebrand, Tettamanti Béla, Szenes Adolf, Kratofil Dezső, Jeges Sándor, Matzkó Gyula, Szántó Lőrinc, Udvarhelyi Károly és mások. S a tanítványi hálának és szeretetnek csak a legmelegebb hangján tudok emlékezni közvetlen tanítómestereimre, akiknél mint ifjú jelölt gyakoroltam: a kiváló Szántó Lőrinc és Bedekovich Lajos tanáira.

Fel kellene sorolnunk a főiskola igazgatóit és tanári karát, akik támogatták a didaktika megújításának szegedi törekvéseit Galamb Sándortól, Littke Auréltól kezdve Szőkefalvi Nagy Gyuláig, Ábrahám Ambrusig. A Cselekvés Iskolája örökségében a tanári hivatás lelkes szeretete és az oktatás eszközeinek és formáinak — ma úgy mondanánk technológiájának — nyugtalan keresése hat ma is szuggesztíven. El lehet gondolkoznunk a tanulók tevékenységének, alkotó munkájának szegedi értelmezésén; a tanuló és a tárgy, a tanár és a diák közötti távolság csökkenésén, a derűs iskolát szolgáló módszereken; az egyoldalú intellektualizmus elleni harc eredményein; a módszertani kultúra és tudatosság szerepén az oktatásban és az azzal kapcsolatos felelősségen stb. Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a reformpedagógia akkori szolgálata és népszerűsítése Magyarországon az egyre nyittabban előtörő fasizmus éveiben a polgári liberalizmus haladó pedagógiai eszméinek, örökségének továbbélését is jelentette. Ez már azért sem lebecsülendő pozitívum, mert a szegediek mozgalma országos kihatású volt, s ez a hatás széles publikációs tevékenységük, gyakorló iskolai funkciójuk folytán a polgári iskolák távolabbi vidékein is gyűrűzött.

Tisztelt Hallgatóim!

75 év minden történeti eredménye és érdeme ellenére is a művelődésügy s azon belül a pedagógusképzés igazi, népi fordulatát a felszabadulás hozta el számunkra. Kiállításunk hűségesen reprezentálja és dokumentálja ezt a fordulatot, a páratlan ívű fejlődést, a küzdelmeket és verejtéket, a felemelkedést és az eredményeket.

Negyed század mindössze, ami 1947-től eltelt, s ma közel háromszor annyi nevelő tanít az általános iskolában hasonló életkorú tanulót, mint 1937—38-ban. A 41-nél nagyobb létszámú tanulócsoporthoz száma ezelőtt 5 évvel még megközelítette a 3 ezret, ma nem éri el a 270-et. A 4 tanárképző főiskolánk nappali tagozatán az 1972/73. tanévben 1049, a levelező tagozaton 357 hallgató végzett. Az 1973/74-es tanévre több mint 3800 elsőéves tanárképzős, tanítóképzős és óvónőképzős hallgató iratkozott be.

Az általános iskolai tanárképzés felszabadulás utáni fejlődéséről hadd szóljon legilletékesebben a Művelődésügyi Minisztérium Pedagógusképző Önálló Osztályának vezetője, MIKLÓSVÁRI Sándor. Idézem szavait:

„A négyéves kétszakos képzést nyújtó tanárképző főiskolák mind szervezeti, mind tartalmi tekintetben a legjobb tanárképző intézményekké fejlődtek. Eredményeik legfőbb mutatója, hogy modelljévé válhattak az egységes általános iskolai tanárképzés kifejlesztésének. Ezek az intézmények mind a szaktárgyi képzés, mind a hivatásra nevelés szempontjából magas színvonalon működnek, s erről azért kell és lehet elfogultság nélkül szólni, mert mindezt a tények sokasága igazolja.

Nemcsak a hivatalos állami, tanácsai felügyeleti szervek, de a szülői társadalom is megfelelően értékeli azoknak a fiatal tanároknak a munkáját, akik a tanárképző főiskolákon szerzik meg oklevelüket. A megbízható szaktárgyi tudás mellett a nevelői munkához való hozzáértés, az osztályfőnöki, a napközi otthoni és a bentlakásos intézmények feladatainak ismerete, nem utolsó sorban az ifjúság politikai szervezetével, az úttörővezetéssel kapcsolatos felkészültség, a fiatal tanárnemzedékek erényeihez tartozik.

Az MSZMP KB 1972. évi június 15-i határozata az állami oktatás helyzetéről és fejlesztésének feladatairól nem ok nélkül tekinti olyan szilárd és megbízható intézménytípusnak a tanárképző főiskolákat, amelyhez mint modellhez igazítani kell korszerűsített formában és tartalommal a tanítóképzést is. Az általános iskolai

tanárképzés negyedszázados fejlődése és eredményei méltó helyzetet és jövőt biztosítanak a főiskolai szintű, egységes, általános iskolai tanárképzés megszervezésének és továbbfejlesztésének.”

Tisztelt Hallgatóim!

Izgalmas és új korszakát éljük a nevelés történetének. A társadalmi és a tudományos — technikai haladás az iskolát és az oktatást képzési és nevelési funkciójának újraértelmezésére készíti, s a nevelésügy intézményeire egyre több és nagyobb követelmény, várakozás nehezedik. A nevelésügy fejlődése is felgyorsul. Heroikus és felemelő, eredményes időszak ez, de a „késés” lidércétől már alig lehet szabadulni. Az a közeg, amelyben a nevelésügy előretör, sűrű és feszített s a problémák sokasodnak. Világjelenésről van szó, de a szocializmusban ez összekapcsolódik a társadalmi haladás történeti feladataival s a nevelésügy soha nem tapasztalt méretű kiszélesítésével. A nevelésügy fejlesztése, korszerűsítése a társadalmi haladás egyik *alapkérdésévé* válik. Óhatatlan a cél érdekében az elméleti és gyakorlati szakembereknek, a nevelésben érintett és érdekelt intézményeknek, az egész társadalomnak nagyobb összefogása és áldozatvállalása.

A mai feladatok értelmezésében a szakértelemnek kell találkoznia a felelősséggel. Az előbbi a képzés tökéletesedő formájában, az utóbbi a pedagógusoknak hivatásukat korszerűen értelmező magatartásában és alkotó munkájában ölt testet, mert való igaz, hogy a nevelés napjainkban a legszélesebben értelmezett közügygé válik. Különösen a szocialista társadalomban. De ez a követelmény végül is nem oldhatja föl határtalanul és megfoghatatlanul az ifjúság nevelésének felelősségét, sőt pontos munkamegosztást ír elő. Az ipari munkásság, a parasztság nagyon jól tudja, hogy miért felelős a társadalomban, a termelésben; a nevelésért felelősök sorában első helyen a pedagógia, a pedagógus áll.

A mi iskolánkban, a szocialista iskolában nemcsak ismeretekre, felfogásra, világnézetre, értékekre kell a fiatalokat nevelni, hanem a mellettük való kiállításra is.

A mi társadalmunk dinamikus, s még inkább azzá válik a tudományos-technikai forradalomban. Ezért úgy látszik, hogy a jövő tartalmi, metodikai, szervezeti tekintetben egyaránt mobilisabb, nyitabb, dinamikusabb iskolastruktúra felé mutat. Ennek megfelelően nyitott, dinamikus s emellett világnézeti és morális szempontból jóval integráltabb, akaratában pedig keményebb fából faragott, edzettebb személyiségek kimunkálására kell törekednünk. S talán a legfontosabb a mélyeséges felelősség-érzetre való nevelés. Az első ipari forradalom korában ki kételkedett a tudománynak, a technikának egész emberiséget boldogító szerepében? Ma azonban fölmerülhet, hogy a tudomány és a technika az ember ellen fordítható, az ember és a világa elpusztítható. Az új generáció érezzen ezért fokozottabb felelősséget az emberi értelem minden vívmányával szemben.

Sokan azt mondják, hogy a jó iskola elsősorban jó épület, jó felszerelés, jó tanterv, jó tankönyv stb. Ez is! De a jó iskola véleményem szerint elsősorban jó pedagógus. Olyan pedagógus, aki számára az iskola, a tanítás, az emberformálás nemcsak szakma és ismeret, nemcsak munkahely, sőt nem is csak hivatás, hanem annál is több: teljes életforma.

Egyet értek vendéglátó házigazdánk Hegedűs András főigazgató szavaival:

„Milyen tanárrá kell válnunk? ... alkotó tanárrá, aki újra teremti előadásait, óráit, szemináriumait, akinek a tanítását az emberformáló ihletettség inspirálja, s aki éppen ezért harcban áll a kényelmességgel, beszűküléssel, gépiességgel, aki viszolyg a monoton tényközléstől, az imamormoló szürkeséggel eldarált órától, aki tudatában van annak, hogy a sztereotip oktatás sivár lelkeket teremt.”

Kiállításunk arra is utal és tanít, hogy a gyorsan változó és fejlődő világgal a pedagógusnak is lépést kell tartania. Nem lehet tegnapi módon a holnap embereit képezni. Ezért, ha a holnap pedagógusának portréját meg kellene rajzolnom, akkor az arcon a *megújulás* és a *megújítás* képességét emelném ki legfontosabb vonásként.

Néhány évvel ezelőtt, a Köznevelés című pedagógiai lap, egy éven keresztül minden számában megszólaltatott neves tanítókat, tanárokat, egyetemi oktatókat, zenepedagógusokat, s arra a kérdésre kereste a választ: miért szeretik a pedagógiai pályát. Ihletett kifejezésekkel találkozunk az interjúkban, ilyenekkel: „*a nevelés örök újjászületés*”, „*a tanítás boldog kényszerében élek*”. Beszéltek „*tanári varázs*”-ról, a „*szolgálat hőfokáról*”, a „*lélektől lélekig terjedő hatás rejtelmes útjai*”-ról.

Felkelteni az állandó képzés, a művelődés vágyát a tanítványokban, eljegyezni őket a testi-szellemi frissesség örömeivel és értelmével — erre csak az a nevelő képes, aki izgalommal és okossággal szűri át magán a világot, s közben kiválasztja a magát és tanítványait építő elemeket. Ez lenne az a regeneráló erő, amiről igazi tanárok vallanak. Ez az a „varázs”, amelyet azok a tanítványok emlegetnek, akik egész életvitelükben érzik egy-egy nevelő hatását? Valószínű. De mindenképpen ez az a képesség, mely a „lélek paralízise: a közöny” (Csehov kifejezése) ellen hat. Ez immunizál az olyan szakmai ártalommal szemben, mint a sztereotip helyzetekből adódó monotónia, az eredmény azonnali kitapinthatatlansága miatti elkedvetlenség, az alkotás folyamatában való névtelenség sokszor lehangoló hatása.

A megújuló-megújító alkat egyik belső köre a *rugalmasság- és a merészség*, mely tulajdonságok a pedagógiai hatékonyság lényeges tényezői. Ez teszi lehetővé, hogy az új és távlatos tartalmakat kiválasszuk, és az igénybe vett módszert állandóan hozzáillesszük a körülményekhez, a tanítványokhoz és saját egyéniségünkhöz. Itt sem munkálhat csak az ösztön: a pedagógia tudomány tendenciáinak világos látása, a pszichológiai ismeretek biztonsága és a művelődési területekre mind jobban betörő szociológiai képzettség nélkül a merészség könnyen fonákjára is fordulhat.

De a most megnyíló kiállítás alapvető instruktív gondolata szerint az oktatás egyetlen fokon és intézményben sem teheti azt, hogy nem törődik saját tapasztalataival, vagyis az élenjáró gyakorlattal. Úgy állunk a jövő iskolájával is, hogy a bevált, a klasszikusnak mondható módszerek összeötvöződnek az újakkal. Ne felejtjük el, hogy még a leggazdagabb országokban is az elektronikus számítógépek még csak kísérletek s nagyon drágák is. Ugyanakkor a házi készítésű szemléltető eszközök, egy dugó, egy elhasznált villanykörte, zsebkés vagy madzag is az ügyes pedagógus kezében eredményes tanítási eszköz lehet, miként arra a Szegedi Cselekvés Iskolája is tanít. Tanítógépekre is szükség lehet, de nem szabad lebecsülni a régi „tanítógépet”, a tankönyvet sem. A jó tankönyv beláthatatlan ideig az iskolai ismeretszerzés egyik legfontosabb eszköze és forrása marad. Ne gondoljuk azt, hogy a módszerek hatékonyságához az iskolának anyagiakban dúskálnia kell. A pedagógusok ötletessége, újítása, alkotó és vállalkozó kedve kell ma a módszertani megújuláshoz. Fokozni és támogatni kell az iskolai kísérletező munkát. A képzelő-erő korlátlan.

A pedagógusoknak nagyobb szabadságot kell biztosítani, hogy teremtfantáziájuk kibontakozzék a legszebb alkotó munkában, az embernevelésben.

Tisztelt Hallgatóim!

Oly korban élünk, amikor a társadalmi, gazdasági, tudományos változások növekvő és egyre határozottabb követelményeket támasztanak az oktatás és a pedagógusokkal szemben. Világjelenségről van szó, de a szocializmus felépítésében ez külön minőséget is jelent, hiszen összekapcsolódik a társadalmi haladás történeti

feladataival és a közoktatás soha nem tapasztalt demokratikus törekvéseivel. A történelemnek bizonyára vannak csendesebb, nyugodtabb, sőt „unalmas” szakaszai és korai. A mienké nem az! Roppant nagy és felemelő feladatok tornyosulnak elénk, amelyek heroikus erőfeszítést kívánnak. De van-e szebb feladat, mint erre képes és hivatott embereket nevelni? A pedagógia és a pedagógus a szocializmusban a legnagyobb lehetőségek korába lépett.

Ezeknek a gondolatoknak a jegyében iskolatörténeti kiállításunkat megnyitom.